

Nøkur orð um donsku føroysku orðabókina

»Verður spurningurin um málreinsingarstevnu ikki havdur í huganum, fer óivað nógv gott fyrri skeytið. Henda torgongda leiðin er eins og tú ikki kennir munin á fugli og fiski, og eigur tí eftir mínari hugsan ikki at verða gingin á møti. Her er alt líka gott. Og tú kanst velja og vraka, sum til ber. skrivar Róðin Thomsen, sum hevur hugt í nýggju orðabókina

Ávarandi røddir vóru tíðliga frammi um aldamótíð, har eldhugaðir og framfýsnir føroyingar – kvinnur og menn – gingu saman í felag við tí høvuðsendamáli at verja Føroya mál og Føroya siðir. Hetta var tann tilknýtt júlafundurin í 1888. Tað ráddi um – skuldi mál okkara ikki ganga aftur á hondina – at lúka burtur tann „útlenska arva“, sum ein av hugsjónarmonnum tess so ramliga tók til í stríðskvæðinum „Málstrevi“. „Ílla er nú við Føroya máli verðið, / annaðhvørt orðið, / ið nú berst av munni av kólum og kvinnum, / i útlenskum rennum.“ Málið var so illa farið, at við framskygni og treystleika sóu hesir undangongumenn, ið troddu

leiðina fram, at skuldi endurreisingarverkið eydnast til fulnar, har aðrir sleptu, var neyðugt at halda kósina, skuldi mál okkara verða liv lagað. Og hugsjónarliga hildu hesir – stovnarar Føroyingafelags – kósina, har aðrir knýttu aftur í endan, sum slitin var. Og nú gjørdist leiðin greiðgongd. Miðvís framstig vórðu gjørd.

Skriftmálið – sum Svabo onga vón framtiðar sá – reisti V.U. Hammershaimb á søguligari grund; kom umsiðir í ljósmála í 1846. Og burturúr tí tilfeingi, sum málið hevði, var nógv at gera burturúr. Savnað varð saman munnbarnar og víðismiklar frásagnir, sum leiði høvdu livað av mannamunni; burtur-

goymd handrit og kvæða-upskriftir, sum í dag eru grundarlagi undir máli okkara. Hesin brunnur stóð nú opin at oysa úr, tá farið varð undir at stovna Føroya Fróðskaparlag í 1952. Eitt av hjartamálum felagsins, sum stovnarar tess settu sær sum mið, var, at fáa til vega føroyskar orðabækur. Hesir úrmælingar, ið lögdu lunnar undir Fróðskaparlagið, varðveittu tann hugburð, at málreinsingarstevnan ikki varð skúgvad til viks.

Henda nýggja „Donsk-Føroyska Orðabókina“, ið umsiðir er komin út, í 3. útg., er væl øðrvísi skipað, enn hinar útgávurnar báðar, vit kenna. Orðavalið er ókt við fjølbroyttum orðavalmøguleikum; somuleið-

is ókt við fleiri leitorðum, enn hin undanfarna. Breddastavirnir gera tað eisini lættari at finna leit- orð. Innihaldsýrirlitð fevnir um nýtsluvegleiðing av bókini, og greitt er eisini frá málfrøðiliga rættsskrivingarreglunum á føroyskum.

Í innganginum sigur orðabókarstjórnin seg hava funnið eina miðleið at ganga eftir, har roynt hevur verið at evna snøgg føroysk orð, heldur enn at leggja doyni á innlænt orð. Her má sigast, at tøvur er á dugnaligum fólki, ið henda láturliga miðleið, at leita eftir nýggjorðum, tykir honum als ikki vera so væl heppnað. Yðjanin av innlæntum orðum – smoygd millum føroysk orð – verður beinleiðis, við avmark-

ing, at verða teigd burtur úr føroyskari urtagarðsrøkti, sum heldur ikki samsvarar við føroyskan stavsetingarátt og framburð.

Tann, sum ikki dugir at vanda sær um orðini, kann henda verkið skjótt gerast eitt vandamikið agn. Føroysk orð sum coutume el. kotyma, engasjerður, reaktión, sensatión, diskusjón, spekulatión, pedagogur, diktafón, reflex, punktera, entusiasma, erkennilsi, kortslutningur, ajour, popularitetur, avis, formulera, eksempel, kovboy, vissi, rekla, erfaring, apsalutt, eksamia, foreina, detaljaraður, grammatik, tineygjari, el. teenager – sum best ber til. Eg meini tað. Her haltar álvarsligt lógloysi. Mong onnur dømi hevði borið til at víst á.

Við hesari fyrimynd er henda gongda leiðin eitt afturstig áleiðis føroyskari málrøkt, tí hon kveir føroyskt orðsmálið. Eftir mínari hugsan, er henda nýggja orðabókina einki annað uttan eitt skaðiligt amboð fyrri føroyskari málrøkt, tí hon beinleiðis andvir imóti tí hugburði, sum stovnarar Føroya Fróðskaparfelags settu sær sum mið. – Ja, hon er sum ein farsótt, ið floymir inn yvir land okkara, sum tú skal verja teg fyrri. Hon hevur ið hvussu er ikki fingið føroyskan búna, men annað snið, sum málrøktarmenn eiga at bera eygnu væl við. Fjølbroytta orðavalið, sum er á tremur av sonevndum „danismum“, setir einki mark fyrri, hvørji orð eru føroysk og óføroysk.

Fyri útlenskum floymi sóu stovnarar Fróðskapar-

felags, ið góvu orðum og hugtøkum føroyskan búna og ans, at neyðugt var at byrgja fyrri. Verður tí spurningurin um málreinsingarstevnu ikki fremstur havdur í huganum, so fer óivað nógv gott fyrri skeytið. Henda torgongda leiðin er eins og tú ikki kennir munin á fugli og fiski, og eigur tí eftir mínari hugsan ikki at verða gingin á møti. Her er alt líka gott. Og tú kanst velja og vraka, sum til ber. Koynlin til hesa heldur óhepnu útgávu, eigur fremstur í huganum at verða vendur imóti nevnd Føroya Fróðskaparfelags fyrri tilíkt óbótaverk, at geva eina sovørðna bók út. Tí fátaeksligt hevur mál okkara verið, og henda bók botir als ikki um ta støðu, sum ætlað og vónað var við teirri málrøktarkós, ið undangongumenn Føroya Fróðskaparfelags slóðaðu fyrri, nevniliga, at gera føroysk nýggjorð, og menna um málrøktarkósina, heldur enn at mykja fyrri útlenskum orðfeingi, livgar ikki føroyskari orðabókagerð.

Hetta høvdu stovnarar Føroya Fróðskaparfelags als ikki latið sær lyndað, men vent sær fleiri ferðir aftur í grovina.

Eitt so týðningarmikið amboð, sum henda „Donsk-Føroyska Orðabókina“, átti sjálvsagt at verði eitt fyrimyndarligt amboð áleiðis føroyskari orðabókaarbeiði, tí málið er ogn Føroya fólks, sum ein og hvør eigur at fara væl um, víðismeta og røkja til litar. Málreglur eru sjálvandi neyðug amboð, uttan mun til hvat mál tú tosar. Tí er tað, at skúlar eru til, har uppgáva læraranna og foreldranna er at geva børnunum málsliga uppvenjing. Ein av høvuðsorðum við hesi so jánkjaliga útgávu, har tøvur er á málrøktarmonnum, er, at málrøktin ikki hevur fylgt nógv væl við hesi seinastu árinu, tí ikki trýtur av útlenskum orðfloymi, sum hevur lurt seg inn í tann føroyska málurtagarðin, sum henda at kalla sera óhepna útgáva, sum skal vera ein fyrimynd til fyrimunar og sóma hjá fólki at vanda sær um málið.

Róðin Thomsen

Nakrir tankar í kjalarvørrinum av orðabókakjakinum

Neyvan mundi tann neyðars ritstjórnin á teirri nýggju donsk-føroysku orðabókini rokna við, at hann kom út í slíkt ódnarverð, nú hetta orðabókaverk sá dagsins ljós.

Tað tykist at vera næstan líka nógvur meiningar um hetta verk, sum tað eru føroyingar eftir í hesum landinum, men tí kann sigast, at teir, ið hava tikið til pennin ella til orðanna, stórt sæð kunnu bytast upp í tveir bólkur. Antin ert tú við liv og sál fyrri, ella ert tú – sum tey flestu, ið hava sagt sína hugsan – imóti hesi bók og hevði havt bestan hug at fingið fatar á øllum upplagnum og so forkomið tí, ongantíð ov skjótt.

Tað er nú lógið, at vit – tá talan er um málið – altíð skulu fara yvir í skotgravidialogin, ið staðin fyrri at royna at fáa eitt positivt og uppbyggjandi orðaskifti burturúr. Hvat við at royna at taka fram tað positiva, sum hóast alt finst í hesi bókini?

Hví skulu vit einvíst hegla alt niður og kolddema hetta verk við einum trimum orðadønum, sum sjálvstíttstjórnin man halda vera ivasom. Ella sum læraraskúla-lærarin ger í Sosialinum:

tillátursgera tey, hann ikki er samdur við, i staðin fyrri at koma við positivum kritikk. Hvussu í Harrans navni kann nakað gott koma burtur úr einum sovørðnum orðaskifti, har „rómin“ ber seg soleiðis at?

Lat tað vera sagt beinanvegin, at eg teljist millum teirra, ið hava stóra virðing fyrri og seti høgt tað arbeiði, ið gjørt verður av málnevndini at skapa nýggj orð og máliskur, men eg eri eisini ein teirra, ið væl kann nýta og liva við hesi nýggju orðabókini.

Týðiligt, haldi eg, tað er, at ritstjórnin gongur nýggja leið í orðavali, og spurningurin er so, hví hann ger tað. Hansara tankar tykjast at vera teir, at føroyskt er annað enn „bert“ eitt sokallað lært hátiðarligt bókmentamál. Føroyskt er eisini tað, ið talað verður í skúlunum og undir húsavegginum; tað er málið, ið tosað verður á ítróttarvøllinum og á arbeiðsplássinum, og tað er tað, ið hin 80-ára gamli á ellisheiminum brúkar.

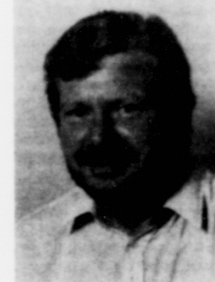
Tíðin, tá tað bert vóru hini lærðu, ið dugdu at seta eitt bræv saman, er farin. Vit hava øll brúk fyrri at geva boð frá okkum skrivliga í dag, og hetta er nakað, ið vit fáa meiri og meiri brúk

fyrri, sum tíðin liður, og tíbetur eru vit so væl fyrri hesum víðvirkandi, sum ongantíð áður.

Orðabókina er eitt hjálptól. Tað er ongin sum sigur, at tú skalt fylgja henni sum ein trælur orð fyrri orð.

Tað er gott, at tað eru fleiri týðingar at velja ímillum fyrri hvørt danskt orð, tí so kann hann, ið slær upp, sjálvur gera sær tankar um, hvat orð er best hóskandi í júst tí sambandinum, ið hann ætlar sær at lýsa.

Og so eru tað danismurnar. Har vilja fleiri vera við, at ritstjórnin ikki er nógv neyður. Tekur summi orð við, men ikki onnur. Hví tekur hann t.d. orðið „funktion“ við, men ikki orðið „situation“? Mær tykir als ikki, at hetta er tilvildarligt fusk, men heldur tað, at ritstjórnin hevur valt eina millumloyn. Til at lýsa tað seinna orðið ber væl til at nýta verandi orð, meðan tað fyrra væl kann sigast á føroyskum, men tá skalt tú kanska brúka ein heilan setning, sum kanska ljóðar bæði tungur og klombruttur, og ikki er nógv neyður heldur. Orðið funktion finst jú innan nógv øki og í fleiri høpum. Vit liva í eini tíð, har tað sum oftast er neyðugt at skriviligt boð eru stutt

og neyv og harvið greið.

Eg ætlaði mær ongantíð og ætli mær framvegis ikki at ummæla sjálva orðabókina sum tað verk, hon er, og enn minni ætli eg mær í holt við at siga nakað um eina aðra, ið eingin enn hevur sæð; men eg fekk meg ikki til at halda mun longur, nú eg bæði havi lisið og hoyrt henda eintáttada dómin yvir nýutkomnu orðabókina.

Vit mugu royna at fáa eitt uppbyggjandi kjak burturúr – eisini tá talan er um móðurmálið. Tað skýlva vit okkum sjálvum og ikki minst móðurmálinum.

Tað gera vit best við at leggja skotgravidialogin av, og royna at taka tey positivu tingini fram, sum hóast alt finnst í hesum verki og sámliga og við sóma vísa á tað, ið vit ikki halda er gott.

Tástani fæst eitt positivt orðaskifti burturúr. Tá stiga vit upp úr rossaspori og bera okkum ikki at sum málfrøðiligar bárbáar.

Karl Thomsen

Musikkskúlarnir eru 11 í tali

Í blaðiðtalanu í Sosialinum leygardagin, har tað mest snúði seg um Føroya Musikkskúla, havi eg ikki givið nógv góllgar upplýsingar um lokalu musikkskúlarnar, sum musikkskúlaskipanin umfarar.

Teir eru í løtuni ikki 8, men 11 í tali: Musikkskúlin í Suðuroy, Musikkskúlin í Sandoyinni, Musikkskúlin í Vágum, Musikkskúlin í Norðstreymoy, Tórshavnar Musikkskúli, Norðurljómur (Eiðis Kommuna og Sunda Kommuna), Stranda Musikkskúli, Nes Sóknar Musikkskúli, Leirvíkar Musikkskúli, Fuglafjarðar Musikkskúli og Klaksvíkar Musikkskúli.

Ólavur Hátún